



שיחה לעשרת

ימי תשובה

מפי הרב חיים איידלס

לע"נ סרן לירון שניר הי"ד - נהרג על קידוש השם בעזה

ט' כסלו ה'תשפ"ד

היה בעל מידות מופלאות ועין טובה

גבורות גשמים

המדרש (במדבר רבה לד יד) מספר על מעשה בימיו של ר' תנחומא שהיה העולם זקוק לגשם. אמרו לו לר' תנחומא שיגזור תענית כדי שיירדו גשמים, גזר בפעם הראשונה והשנייה ולא ירדו גשמים. כינסם ואמר להם שכל אחד יילך לביתו ויוציא את כל הכסף שברשותו כצדקה לעניים. וכל כך למה? משום שאין הגשמים פוסקים אלא בשביל הפוסקים כספים לצדקה ואינם נותנים. כולם הלכו לביתם להוציא את הכספים לצדקה, ואחד מבני העיר הגיע לרחובה ופגש את גרושתו שאמרה בפניו כי זקוקה היא נואשות לכסף כי מיום שיצאה מביתו לא זכתה ליום טוב אחד בחייה. מופיע באחד מן הפרשנים שהתגרשה ממנו על מנת להינשא לאדם עשיר אחד, אלא שאיבד את כל הונו ולא נישאה לו. ודאי קושי רב הוא לאדם להזדקק לבריות, כל שכן לאשה שכל כבודה פנימה, ובמיוחד למול בעלה לשעבר אותו עזבה בטענה שלא סיפק את צרכיה הכלכליים מתוך ציפייה למצוא מענה לכך במקום אחר. התגבר אותו אדם ונתן את כל כספו לגרושתו. ראו העוברים ושבים כי אותו אדם משוחח ארוכות עם גרושתו ונותן לה מכספו, הלכו וסיפרו זאת לר' תנחומא. קרא ר' תנחומא לאותו אדם והוכיחו כיצד נוהג בדרך לא ראויה בזמן של עצירת גשמים. הסביר אותו אדם לר' תנחומא שעשה כהוראתו לתת את כל כספו לעניים, ואותה גרושה ענייה מרודה היא. נשא ר' תנחומא עיניו למרום ואמר שהלא יכול היה אותו אדם להוכיח לגרושתו ולומר לה שכל זה בא לה רק בשל עזיבתה אותו, ובמקום זאת נהג עימה במידת חסד כה גדולה עם מי שפגעה בו באופן קשה כל כך, ובכל זאת נהג ב"מבשרך אל תתעלם" (עי' עץ יוסף שם). אמר ר' תנחומא לקב"ה: "רבון כל העולמים מה אם זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים, אתה שכתוב בך "חנון ורחום" ואנו בני ידידיך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים!". מיד נתקדרו השמיים בעבים וירדו גשמים.

רואים אנו שאדם המעביר על מידותיו הקב"ה נוהג עימו מידה כנגד מידה. כפי שאומר המדרש (הובא במנורת המאור): "ומהו "אהיה אשר אהיה"? כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך. אם פותחין את ידיהם ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי, שנאמר "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב" (דברים כחי ב). ואם אינן פותחין את ידיהם מה כתוב שם - "הן יעצור במים ויבשו וגו' (איוב יב טו)".

כך מספרת לנו הגמרא (תענית כה:):

"מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו, ואמר:

'אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה. אבינו מלכנו למענך רחם עלינו' - וירדו גשמים. הווי מרנני רבנן [שר' עקיבא גדול מר' אליעזר]. יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה [שכן ר' עקיבא היה תלמידו של ר' אליעזר], אלא שזה מעביר על מידותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו".

ר' אליעזר ענק היה. כשעלה משה למרום אמר עליו כי הלוואי וייצא זה מחלציי (במדבר רבה יט ז), כשעסק בדברי תורה יצאו קרנותיו כקרנותיו של משה רבנו וירדה אש מן השמיים והייתה מלהטת סביבו (פדר"א פ"ב). אף ר' עקיבא עצמו אמר שכל התורה שקיבל ממנו הייתה רק ככלב המלקק מן הים (סנהדרין סח.). אלא שר' אליעזר נולד בטבע עם מידת הרחמנות, בשונה מר' עקיבא שהיה בן גרים וביסודו היה בעל מידות קשות עד שאמר בצעירותו קודם ששב בתשובה "מי ית לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור" (פסחים מט:). לכן מעלת ר' עקיבא לא הייתה גדולה ממעלת ר' אליעזר, אך בעניין ההתגברות על מידותיו היה גדול. אותה התגברות היא היסוד להורדת הגשמים, שנזכרים בברכת 'גבורות' - 'אתה גבור לעולם ה' משיב הרוח ומוריד הגשם'. במידה כנגד מידה כאשר האדם מגדל ומחזק את גבורתו כך ה' משפיע מגבורתו גשמים.

אנו בערב ראש השנה ועשרת ימי תשובה. כשם שאנו מקווים להנהגה של "ויעבור ה' על פניו" - עלינו לעבור על מידותינו, ובזה נזכה למה שביקש ר' ישמעאל כהן גדול בתפילתו: "יהי רצון מלפניך, שיכבשו רחמך את כעסך, ויגולו רחמך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפניך משורת הדין" (ברכות ז).

הוי דן את כל האדם לכף זכות

עצה נפלאה לזכות ביום הדין - הוי דן את כל האדם לכף זכות. אמרו חכמים (שבת קכז): "הדן חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות". יש להבין מה שייך כלפי שמיא לדון את האדם לכף זכות, וכי יש ספק מה מעמדו של האדם עד שיש מקום שקול כיצד לדון אותו? אלא שהפסוק אומר לנו "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז כ). הצדיק אף שאינו חוטא יכול הוא בדקות שבדקות לשתף בתוך מעשיו הטובים פנייה רעה, גרעון במעשה הטוב, תוספת מיותרת. יסוד הדין לכף זכות הוא לראות את צד הטוב אף שמעורב בו מהחלק שאינו טוב ולעשות עיקר מהכוונה הטובה לעשות את מעשה הטוב. כך כותב החפץ חיים (שמירת הלשון חלק א שער התבונה פ"ד):

"והנהגה מה מאוד צריך האדם לחזק את עצמו במדה זו לדון את כל אדם לכף זכות, כי ע"י מדה זו דכף זכות וכן

כשידין את חבירו לזכות, לא יתן פסק על עצמו, ולא ידונו אותו בשום עונש בחייו, וזה שאמרו ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, רצה לומר דבר זה תדע שאין מראין לך מן השמים מעשה חבירך שתדין אותו, עד שתגיע למקומו ממש, שעשית גם אתה כמעשה חבירך, ומראין לך מן השמים מעשה חבירך שתדין אותו, וכאשר תדין אותו כן יהיה לך, ונמצא שעל ידי זה תמיד תראה שתדין אותו לכף זכות, ובוה תדין אותו בעצמך גם כן לכף זכות".

טוב להרגיל את עצמנו בבואנו ליום הדין לראות בטובתו של הזולת, כפי שאומר הנעם אלימלך בתפילתו: "אדרבה תן בליבנו שנראה כל אחד ואחד מעלת חברנו ולא חסרונם". על ידי זה נזכה להכתב לחיים טובים, ושהקב"ה יטה אותנו כלפי

ט.ד.

להיפך ח"ו, נקל להאדם להעלות על עצמו שם צדיק או רשע לעולם, כי ידוע הוא דחובתו של האדם וזכותו תלויים לפי רוב המצות והעונות שיש בידו, כמו שאחז"ל בכמה מקומות אם רוב מצות הוא בגדר צדיק ואם רוב עונות הוא בגדר רשע, ואמרו חז"ל (ראש השנה ט"ז ב) שלשה ספרים נפתחין ליום הדין (היינו יום הדין הגדול בעת התחייה כפירש"י שם) צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, רשעים גמורים (היינו רוב עונות כפירוש רש"י שם) נכתבין ונחתמים לאלתר לגיהנם שנאמר וכו', בינונים וכו'. והנה ידוע הוא דבענין הזכיות שיש ביד האדם אף אם כחול ירבון, אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הדין הגמורה לא ישארו בידו כי אם מעט מזער, כי כמה וכמה מהן לא השלים לעשות אותן בכל פרטיהן ואופניהן הנאותין לאותה מצוה, ואפילו אותן שהשלימן כדין לא היו באהבה וביראה ובשמחה הראוי לעשיית המצוה. כללו של דבר, אם ידקדק הקדוש ברוך הוא ח"ו אחר עשיית מצותיו, ימצאו רובן בעלי מומין, והמצות שישארו לו יהיו מעוטה דמעוטה נגד העונות שיש לו, ויקרא על האדם עבור זה שם רשע לעולם. אבל אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הרחמים, ויחפש עליו זכות בכל עניניו, ישארו זכיותיו על מכונן. ויותר מזה, שאפילו אם נמנו מעשיו ונמצא שיש לו רוב עונות, אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הרחמים הגמורה יתמעטו מנינן. כי בודאי ימצאו כמה וכמה מהעונות שיש לחפות עליו שעשה אותן בשגגה או בסיבה אחרת. כללו של דבר אם ירצה הקדוש ברוך הוא לחפש זכות על האדם לא יבצר ממנו. וממילא אם יתמעטו מקצת עונותיו תכריע כף הזכות ויקרא עליו שם צדיק לעולם והנה כל זה תלוי לפי ההנהגה שהנהיג את עצמו בימי חייו עם הבריות. אם דרכו היתה לדון אותם לכף זכות, דנין אותו ג"כ לזכות כדאיתא בשבת קכ"ז. ואם דרכו היתה ללמד חובה על הבריות ולדבר עליהם רע, גם מלאכי השרת מדברים עליו רע למעלה, כדאיתא במדרש משלי. על כן צריך שידע האדם בנפשו בעודו בחיים, כי בעת שהוא דן את חבירו בין לטב בין למוטב אז בדיבוריו ממש הוא מסדר דין לעצמו".

כתוב בספר הבעל שם-טוב על התורה (פרשת קדושים אות ה):

"כשרוצים למעלה לדון את האדם על איזה עבירה, מראין לו מן השמים זו העבירה ומעשה זו בסגנון אחר, אצל אדם אחר, וזה האדם הוא כועס על חבירו, ואמר שהוא ראוי שיעלה לו כך וכך, ומה שאמר ודן את חבירו, בזה הפסק עצמו דנין אותו, כי הוא בעצמו היה דן את עצמו בלא מתכוון, ועל כן הזהירו חז"ל (אבות פ"א משנה ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות, כי בהיות